

// Парадигмы научного знания в современной лингвистике: Сб. науч. трудов / Ред. кол. Е. С. Кубрякова, Л. Г. Лузина (отв. ред.) и др. - Изд. 2-е, доп. - М.: ИНИОН РАН, 2008. - С. 15-39.

5. **Кивалов С. В.** Основы правоведения Украины: Учебное пособие / Сергей Васильевич Кивалов, Пётр Павлович Музыченко, Наталья Николаевна Крестовская, Анатолий Фёдорович Крыжановский. - 5-е изд. - Харьков: Одиссей, 2005. - 384 с.

6. **Кун Т.** Структура научных революций: Сборник: Пер. с англ. / Томас Кун. - М.: АСТ; Ермак, 2003. - 365 с. - (Философия. Психология).

7. **Цофнас А.Ю.** Уточнение понятия парадигма в языке тернарного описания / Арнольд Юрьевич Цофнас // Современная логика: Проблемы теории и истории: Материалы XI Международной научной конференции. Санкт-Петербург, 24-26 июня 2010 г. - СПб.: Философский факультет Санкт-Петербургского государственного университета, 2010. - С. 260-262.

УДК 261.6

О. О. Волинець

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ЕТАПУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Аналізується співвідношення фундаментальних християнських цінностей та ідеалів демократії у полікультурному західноєвропейському просторі в умовах сучасного етапу глобалізації; католицьке, православне та протестантське розуміння права на релігійну свободу та механізмів його практичної реалізації.

Ключові слова: глобалізація, демократія, християнство, культура, діалог, цінність, релігійна свобода.

Анализируется соотношение фундаментальных христианских ценностей и идеалов демократии в поликультурном западноевропейском пространстве в условиях современного этапа глобализации; католическое, православное и протестантское понимание права на религиозную свободу и механизмы ее практической реализации.

Ключевые слова: глобализация, демократия, христианство, культура, диалог, ценность, религиозная свобода.

Correlation of the fundamental Christian values and ideals of democracy in the policultural west European space in the condition of the modern stage of globalization, and catholic, orthodox, understanding the rights of the religion independence and its mechanism of practical realization are being analyzed.

Key words: globalization, democracy, Christianity, culture, dialogue, value, religion independence.

© О. О. Волинець, 2012

Західну цивілізацію початку III тисячоліття вже не можна сприймати у винятково географічних категоріях чи навіть у межах її історії та специфічної культури. Сучасна Західна Європа перебуває у значно ширшому контексті, для кого характерний той самий набір засадничих цінностей та принципів спільного співжиття, що притаманний демократії та поділяється більшістю народів у всьому світі, – влада закону, права людини, релігійна свобода, соціальна справедливість та толерантність, витоки яких знаходяться у християнстві. Співіснування та взаємопроникнення різних культур, традицій, світоглядних та релігійних переконань у європейському просторі актуалізує дослідження значення фундаментальних християнських цінностей у побудові якісно нового типу міжособистісних та міжнародних взаємовідносин в умовах процесу глобалізації.

Джерельною базою до опрацювання проблеми місця та ролі християнських цінностей на етапі сучасного цивілізаційного поступу стали твори папи Бенедикта XVI, Вселенського патріарха Варфоломія, вітчизняного дослідника В. Єленського і зарубіжних науковців, зокрема, Ж.-П. Віллема, В. Дерема, В. Гатчісона, Н. Лернера та ін., присвячені аналізу сучасного стану забезпечення релігійної свободи, релігійній ідентичності та значенню християнських цінностей у розвитку демократії в умовах полікультурного середовища.

Аналіз взаємозв'язку між індивідуальною свободою, суспільною доцільністю та толерантністю у сучасному європейському контексті визначає мету та завдання запропонованого дослідження.

Згідно з проведеним у 1999 році європейським опитуванням про цінності, 75% населення Західної Європи ідентифікують себе з певною християнською конфесією, зокрема: 49%

вважають себе католиками; 22% – протестантами. Однак ознака приналежності до певної релігії передбачає різні межі причетності та залученості – від ототожнення себе з певною релігією до регулярної культової практики [1, с. 53 – 54].

Європа формувалась у контексті діалогу різних культур, кожна з яких опиралась на свою історичну спадщину. Характерною рисою європейської культури є зустріч і діалог між вірою та розумом, релігією та секуляризацією, духовним та світським життям, які в сучасних умовах міцно утвердили автономію світського і духовного та сприяли появі різних форм лаїчності. Ж.-П. Віллем визначає чотири характеристики, притаманні західноєвропейській лаїчності: 1) нейтральність держави щодо будь-якої релігії та автономія світської і духовної влади; 2) визнання релігійної свободи та свободи не сповідувати жодної релігії; 3) визнання автономії індивідуальної совісті, свобода не визнавати філософських та релігійних авторитетів; 4) право критичної оцінки досягнень усіх ділянок культури – релігії, політики, науки [1, с. 47 – 48]. Однак такі принципи лаїчності не заперечують визнання ролі релігії та християнських цінностей у соціальній сфері.

У сучасному суспільстві спостерігається тенденція до розуміння релігії як перешкоди на шляху суспільного прогресу. Наголос на економічному чиннику глобалізації сприяє появі нового світогляду, в рамках якого виникає моральний вакуум, який у свою чергу заповнюється або негуманною глобалізацією, або релігійним екстремізмом. Усунення релігії з публічного простору позбавляє суспільство моральної оцінки соціально-політичних процесів, зокрема, проблем, що стосуються бідності та війн. Виконання ролі морального авторитету та регулятора передбачає тісну взаємодію церкви зі суб'єктами політики та врахування різноманітних чинників громадянського суспільства. Розуміння інституційного значення релігії в сучасному світі коріниться в історично підтвердженій корисності взаємодії церкви та суспільства. Традиційні християнські цінності протягом століть визначали модель повсякденної поведінки європейців. Водночас політичний реалізм сучасної демократії визнає вагому роль релігії у процесі діалогу різних культур [2, с. 307 – 308].

Глобалізація, у рамках якої широкого розмаху набув процес еміграції, сприяла появі у європейському просторі потужного ісламського сегмента. Ця радикально нова ситуація спричинила перехід Західної Європи від монокультурності до мультикультуралізму і плюралізму, в контексті яких гостро постала проблема збереження національної ідентичності. Національна і культурна самоідентифікація Західної Європи опинилась перед випробовуванням новими соціокультурними реаліями. Гетерогенність релігій, історичних традицій, етнічних культур вимагає радикально нових підходів до розуміння толерантності. «Реальність плюралізму, – зазначає Вселенський патріарх Варфоломій, – в особливий спосіб спонукає кожного мешканця цього всесвітнього селища серйозніше замислитися над ученням своєї віри з відчуттям оновленої толерантності у світлі цих розмаїтих поглядів і світоглядів. Навчаючись жити в атмосфері відкритого діалогу та взаємоповаги, ми здобуємо навички життя в суспільстві. У цьому полягає таємниця зустрічі. Це мистецтво жити разом» [2, с. 297].

Сучасний стрімкий історичний розвиток позначений двома характеристиками: творенням світової спільноти, яка об'єднує різні політичні, наукові та культурні досягнення несхожих життєвих просторів; розвитком можливостей людини, спрямованих як на творення, так і на руйнування. Сучасний етап глобалізації відкриває нові перспективи для міжкультурного діалогу, водночас створюючи загрозу культурної гомогенізації. Зростаюча меркантилізація культурного обміну призводить до небезпеки еkleктизму, з одного боку, або уніфікації поведінки і стилів життя, з іншого боку [7, с. 37]. У процесі взаємопроникнення та діалогу культур відбувається руйнація етичних переконань, які протягом тисячоліть визнавались основоположними та незмінними. «Залишається без відповіді, – зазначає Й. Ратцінгер, – принципове питання про те, що тепер, а тим паче у даному контексті, є добром, і чому його слід чинити, навіть на шкоду самому собі» [12, с. 33]. З іншого боку, позитивним та, водночас спонукальним аспектом глобалізації є наявність численних засобів для надання гуманітарної, технічної, медичної допомоги країнам, які її потребують, що сприяє солідарності людської спільноти [8, с. 74 – 75]. Солідарність, у свою чергу, породжує різноманітні форми взаємодії та співпраці між державними установами й церквою, що сприяє підвищенню ефективності благодійної діяльності.

З появою та значним поширенням у Західній Європі марксизму починається переосмислення традиційних суспільних цінностей, притаманних не лише ліберальній ідеології, а й християнству. Марксизм проголошує лозунг про «світле майбутнє», яке внаслідок революційних змін має постати як нове ідеальне суспільство, без опори на традиційні норми та цінності. Марксистське тлумачення суспільного прогресу опирається не на досягнення науки, а на політику, яка вказує шлях до остаточних змін. На думку папи Бенедикта XVI, фундаментальна помилка Маркса полягає в тому, що: «Він точно вказав, як здійснити переворот, але не сказав, що робити після

цього... Він забув, що людина завжди залишається людиною. Він забув про людину і її свободу. Він забув, що свобода завжди залишається свободою, навіть для зла... Його головна помилка – матеріалізм» [13, с. 26 – 27].

Без сумніву, прогрес у матеріальній сфері базується на попередніх досягненнях людства, однак у ділянці етики, прийнятті етичних рішень є неможливим, оскільки «людська свобода є завжди новою... кожна людина і кожне покоління є новим початком. Етичний скарб людства... він є заклик до свободи і нагода до неї» [13, с. 29 – 30]. Жодна, навіть найбільш дієва структура не може самостійно забезпечити моральне благо для світу. Дотримання громадського порядку, солідарність та толерантність можуть існувати лише за умови добровільно сформованої мотивації. Свобода щоразу потребує такої мотивації, яка переростає у стійку переконаність цілого суспільства і кожної людини зокрема. Такою переконаністю і водночас християнською моральною цінністю є ідея добра.

Ідея добра вимагає гарантування і дотримання прав людини, що є проявом її свободи. Права людини перебувають у тісному взаємозв'язку з її обов'язками. Акцент на правах призводить до нівелювання обов'язків, які «визначають права, оскільки впливають з антропологічного і етичного контексту» [7, с. 70].

Одним з фундаментальних прав людини, визнаних міжнародною спільнотою людських свобод є релігійна свобода. Загальна Декларація прав людини, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1948 року, визнає право кожної людини на свободу думки, совісті та релігії. Реалізація цього права передбачає свободу сповідувати свою релігію та переконання як одноособово, так і спільно з іншими, приватним чином або привселюдно у вченні, богослужінні та здійсненні релігійних культів та ритуалів [10, с. 125]. Релігійна свобода означає, що жодна людина не повинна зазнавати поневолення з боку окремих осіб, суспільних груп та владних структур, утисків та переслідувань за дії, що відповідають її релігійним переконанням. У Декларації прав людини (ст. 20) водночас наголошується на тому, що жодна з форм сповідання релігії та переконань не може сприяти пропагуванню війни, національній, расовій чи релігійній ворожнечі, наслідком яких були б дискримінація та насильство. Обмеження релігійної свободи необхідне і у разі існування загрози суспільній безпеці, порядку, моралі, порушення прав і свобод іншої людини [11, с. 206].

Право на релігійну свободу ґрунтується на природній гідності людини, наділеної розумом, вільною волею та особистою відповідальністю. Природа людини і моральна повинність виступають спонукальними та зобов'язуючими чинниками пошуку релігійної істини. Цей пошук має реалізовуватися способами, що відповідають гідності людини та її суспільній природі. Пізнання істини має бути вільним і відбуватись у процесі навчання, спілкування і діалогу. Реалізація принципу релігійної свободи насамперед полягає «у внутрішніх добровільних актах, якими людина спрямовує своє життя прямо до Бога» [5, с. 36 – 37].

Вперше чітке офіційне твердження Католицької церкви про право на релігійну свободу було викладене в енцикліці папи Івана XXIII «*Pacem in terris*» («Мир на землі»), опублікованій ще до початку II Ватиканського Собору. Енцикліка продемонструвала нове бачення демократії як політичного устрою, прав людини і релігійної свободи. Іван XXIII, виходячи з концепції природного права, аргументував необхідність взаємозв'язку між правом та обов'язком, акцентував на соціальній природі людини та окреслив позитивну роль конституційної держави у гарантуванні права людини на релігійну свободу [4, с. 206 – 207]. Ідеї Івана XXIII набули ширшого опрацювання в матеріалах II Ватиканського Собору, зокрема у Декларації про релігійну свободу, Душпастирській Конституції про Церкву в сучасному світі та Декреті про екуменізм. Враховуючи реалії тогочасного процесу глобалізації, що супроводжувався існуванням на європейському просторі множинності культур, інституцій та громад, Католицька церква поставила перед собою завдання пошуку тем для діалогу й співпраці з іншими. Концепція душпастирської ролі церкви у полікультурному середовищі знайшла відображення у релігійному, інтелектуальному та політичному аспектах. Виходячи з ідентичності Католицької церкви, Собор відкрив перспективи для діалогу з іншими церквами, інтелектуальними осередками, що подають наукову характеристику розвитку світу, та політичними інституціями місцевого, національного і міжнародного рівнів [4, с. 208].

Після II Ватиканського Собору інтенсивність суспільно-громадської діяльності церкви у протистоянні світовим центрам політичної та економічної влади, у сфері забезпечення прав людини і соціальної справедливості значно зросла. Особливого розвитку це протистояння набуло в період понтифікату папи Івана-Павла II. Визнаючи широкий спектр політичних, економічних і соціальних прав людини, що містяться в документах ООН, Іван-Павло II визначив право на релігійну свободу фундаментальним та основоположним, з якого витікають всі інші права. Розглядаючи проблему взаємозв'язку принципів демократії та християнської моралі, він

« відданий демократії, однак, прагне покласти в її основу чітку візію морального порядку. Ці дві реальності – демократія і моральний порядок – не тільки поєднуються між собою, а й, здається, доповнюють одна одну» [4, с. 217].

Цю думку папи підтримує український дослідник релігійних проблем В. Єленський: «Релігія вчить демократію «таємниці» прав людини; демократія вчить релігію інструментарію захисту цих прав і відстоюванню гідності тих груп, обмеження свобод яких впродовж століть сприймалося як «природне». Взаємодоповнюваність релігії й демократії у сфері прав і свобод людини... у наш час є не просто бажаною, а й необхідною...» [9, с. 8]. В той час, коли секуляризація фокусується на праві кожного діяти відповідно до своїх переконань, навіть у випадку, коли вони не визнаються істинними державою, церквою та більшістю суспільства, церква пропонує суспільству систему традиційних морально-етичних норм, в основі яких лежить свобода і гідність людини [9, с. 8].

У різних країнах світу юридичний захист релігійної свободи має свою специфіку, яка визначається різними чинниками, зокрема: типом та характером взаємовідносин між державою та церквою; стабільністю та демократичністю держави; рівнем релігійного плюралізму та толерантності; ступенем визнання релігійної свободи домінуючою в країні релігією та багатьма іншими чинниками. В полікультурному західноєвропейському просторі формування норм релігійної свободи відбувалось на основі західної конституційної традиції та міжнародного права. Країни Центральної та Східної Європи, які протягом тривалого часу перебували в зоні впливу тоталітарного СРСР, після падіння комуністичної системи постали перед проблемою визнання та дотримання релігійної свободи. У цих країнах були прийняті нові конституції, які визнали та закріпили право на релігійну свободу.

Процеси демократизації та глобалізації спричинили нові виклики для релігійної свободи. Співіснування на єдиному, в географічному вимірі, європейському просторі двох відмінних в історико-культурному та звичаєвому сенсі Західної та Східної цивілізацій поглибило напруження між двома культурами, яке проявилось у ставленні до євангелізації та прозелітизму. Якщо православний Схід трактує євангелізаційну діяльність католицької церкви на східноєвропейських територіях як «образу східній культурі», то більш плюралізований католицький Захід розглядає обмеження своєї євангелізаційної місії як доказ того, що концепція свободи, зокрема релігійної, не набула повноти розуміння, засвоєння та, головне, реалізації у посткомуністичних країнах [6, с. 24 – 27].

Свою позицію щодо прозелітизму, місії та екуменізму висловив і західноєвропейський протестантизм. Місійна діяльність американських протестантів характеризувалась активністю та динамічністю, прагненням повернути та «оцивілізувати» місцеве населення. Ці риси американських протестантів призвели до протистояння у протестантському середовищі... Внутрішні розбіжності між «активізмом» американських протестантів та поміркованістю європейців, на думку Вільяма Р. Гатчісона; «полягала тільки в ступені вираженості певних засад, а не в самих засадах...у цих розбіжностях було чимало від риторики: американці й континентальні європейці різнилися переважно своїми заявами, а не реальними ділами» [3, с. 293].

Євангелізаційну місію протестантизму доцільно розглядати в контексті культури. Якщо цивілізаційний і культурний поступ на теренах американського континенту сприяв прозелітизму та євангелізації корінного населення, то в Західній Європі досвід американських протестантів виявився не репрезентативним, а західна культура стала ускладнюючим чинником для місійної діяльності протестантів.

Загалом в 70-х роках ХХ століття антитрадиційні течії протестантизму висунули ідею відмови від місійної діяльності. Це призвело до істотної зміни місійної риторики та стилю роботи головних течій євангельських протестантів. Тепер протестантизм не нав'язує своєї культури іншим народам та прагне уникати притаманних західній культурі рис. Таким чином, народжений у протестантській свідомості плюралізм став істотною перешкодою до участі протестантів як єдиної, цілісної течії в християнстві в екуменічному діалозі. «...Історію цього серйозного і зтяжкого флірту протестантів з прозелітизмом, – зазначає Вільям Гатчісон, – аж ніяк не можна назвати домодерною. Вона є питомим елементом нашої сучасності, невід'ємною частиною її становлення. Проте цю історію можна слушно назвати доплюралістичною. Це справжня драма, що розгорнулася на арені світового християнства...» [3, с. 309].

Безумовно, демократія, що є основною характеристикою сучасної глобалізованої Європи, здатна принести в суспільство мир і справедливість. Динамічна демократія розширює саму себе, вдосконалює свою структуру, прагне до розширення прав людини та викорінення будь-яких форм дискримінації. Однак, незважаючи на всі позитиви, демократія не є ідеальною системою, оскільки вона є творінням людини і їй притаманна внутрішня недосконалість. Протягом

короткого, в контексті світової історії, періоду свого існування демократія накопичила достатньо негативів – матеріалізм, нігілізм, агностицизм, технологізм, які звели людську особистість до економічної одиниці.

Таким чином, завдання християнства полягає у наповненні демократії духовним та моральним змістом, у спонуканні до реформування демократії у напрямку визнання людини та її свободи найвищою та фундаментальною цінністю.

Бібліографічні посилання:

1. **Віллем Ж.-П.** Європа та релігії. Ставки XXI століття / Віллем Жан-Поль. – К.: Дух і Літера, 2006. – 331 с.
2. **Вселенський Патріарх Варфоломій.** Віч-на-віч з тайною. Православне християнство у сучасному світі. – К.: Дух і Літера, 2011. – 360 с.
3. **Гатчисон В. Р.** Християнство, культура і пов'язані з ними ускладнення: протестантське ставлення до місії / Вільям Р. Гатчисон // Релігійна свобода і права людини: Місія і прозелітизм. У 3 т. – Т. 3. – Львів: Свічадо, 2004. – С. 291 – 309.
4. **Гер Дж. Б.** Католицизм і демократія: конфлікт, зміни та співпраця / Дж. Браєн Гер // Релігійна свобода і права людини: Богословські аспекти. У 2 т. – Т. 1. – Львів: Свічадо, 2000. – С. 201 – 218.
5. Декларація про релігійну свободу. Документ Другого Ватиканського Собору // Релігійна свобода і права людини: Місія і прозелітизм. У 3 т. – Т. 3. – Львів: Свічадо, 2004. – С. 34 – 36.
6. **Дерем В.К.** Перспективи щодо релігійної свободи: порівняльна характеристика / В. Коул Дерем // Релігійна свобода і права людини: Правничі аспекти. У 2 т. – Т. 2. – Львів: Свічадо, 2001. – С. 23 – 76.
7. Енцикліка Любов у правді Вселенського Архієрея Венедикта ХУІ про інтегральний розвиток у любові та правді. – Жовкла: Місіонер, 2010. – 128 с.
8. Енцикліка Святішого Отця Венедикта ХУІ єпископам, священикам, дияконам, посвяченим особам і вірним мирянам Про християнську любов. – 2006. – 62 с.
9. **Єленський В.** Релігійна свобода: українська реальність і світовий досвід / Віктор Єленський // Релігійна свобода і права людини: Правничі аспекти. У 2 т. – Т. 2. – Львів: Свічадо, 2001. – С. 7 – 22.
10. **Лернер Н.** Релігійні права людини на основі документів ООН / Натан Лернер // Релігійна свобода і права людини: Правничі аспекти. У 2 т. – Т. 2. – Львів: Свічадо, 2001. – С. 117- 178.
11. Міжнародні правові гарантії свободи релігії та переконань. Документи та витяги з документів ООН і Ради Європи // Релігійна свобода і права людини: Місія і прозелітизм. У 3 т. – Т. 3. – Львів: Свічадо, 2004. – С. 203 – 228.
12. **Ратцінгер Й.** Цінності в часи перемін. Долання майбутніх викликів / Йосиф Ратцінгер. – Львів: Місіонер, 2006. – 168 с.
13. Спасенні надією. Енцикліка Вселенського Архієрея Венедикта ХУІ. – Львів: Місіонер, 2008. – 59 с.

УДК 316.77:008:004.5

Ю. С. Галій

ІНФОРМАЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА – ЕПІДЕМІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

Досліджуються особливості та наслідки інформаційної трансформації суспільства. Проаналізована низка дискусійних питань, що стосуються впливу інформаційно-комунікаційних технологій на суспільну свідомість. Наголошується на проблемність надмірної «завіртуалізованості» суспільства, і, як наслідок, кризу базових цінностей.

Ключові слова: віртуальна комунікація, ідентифікація, інформаційна трансформація, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, культура, моральні цінності, суспільна свідомість, технологічна сингулярність.

Исследуются особенности и последствия информационной трансформации общества. Проанализирован ряд дискуссионных вопросов, касающихся влияния информационно-коммуникационных технологий на общественное сознание. Подчеркивается проблемность чрезмерной «завиртуализованности» общества, и, как следствие, кризис моральных ценностей.

Ключевые слова: виртуальная коммуникация, идентификация, информационная